

מה לג'ספר ג'ונס ולמתבן בכפר יהושע?

על עבודתה השיתופית של עידית לבבי גבאי - מתבן 1 - בבית חנקין בכפר יהושע.

ד"ר יעל גילעת

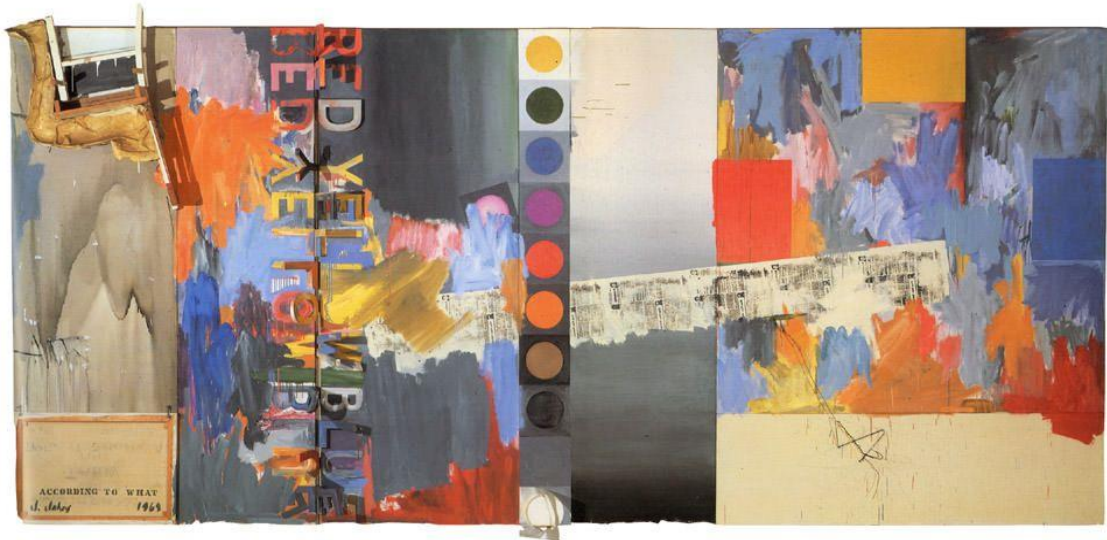
עידית לבבי גבאי - 'מתבן 1' - בתערוכה 'גדיש' בבית חנקין כפר יהושע

'According to What?' הוא שמה של יצירה של ג'ספר ג'ונס מ-1964, קולאז' גדול ממדים שבו אָתגר האמן את מדיום הציור ושאל על טיבו, על גבולותיו ועל אופיו כמעשה-דימוי. ביצירתו של ג'ונס מופיע הטקסט על גבי בד ציור הפוך במעין אגביות נעדרת הוד, טיפוסית לאמן התר אחר הבנאליות של מה שהפך לאיקוני. הטקסט של ג'ונס מצוטט בציורה של דורית רינגרט השותפה בפרויקט. כפרפרזה לציטוט זה ניתן אפוא לשאול לאילו שדות-תוכן מתייחסת יצירתה של עידית לבבי גבאי 'מתבן 1' ומה מבקשת האמנית לבדוק באמצעותה ביחס לציור כדימוי-מעשה.

[פרט]

דורית רינגרט - מתוך: מתבן 1

ג'ספר ג'ונס, 'According to What?', 1964

היצירה 'מתבן 1' מורכבת מ-70 בדי ציור, שבהם מופיעות חבילות קש מצוירות, שנוצרו על ידי 72 (מ)ציירים ו(מ)ציירות על פי הזמנתה של האמנית, ולפי הוראות ביצוע מדויקות שמסרה להם. למכלול ציורי זה הוסיפה האמנית אלמנטים אישיים וטקסיים משלה. באורח דומה לזה שערימת חבילות תבן מייצרת מתבן, מהציירים האישיים של 'אנסמבלי' המשתתפים נוצר ציור מונומנטלי, השואל בתורו על הציור כמעשה-דימוי קולקטיבי ואישי, מוחשי ואשלייתי, אגבי ואיקוני בעת ובעונה אחת. בדי הציור המתוחים, השטוחים והאחידים בגודלם, מגלמים גרסאות ופרשנויות שונות לאותו צילום פרונטלי של גבעולי הדגן המעוכים שנכרכו יחד לחבילה מהודקת, צילום שנבחר על ידי האמנית לשמש דימוי מוביל, גנרי.

צילום: בועז לניר

הציורים הוצבו על הקיר זה על גבי זה, באופן שאינו מחקה בנייה בלבנים אלא עומד בין תליית אוסף צפוף לקיר עיטורי. במרכז "כותל-המתבן" הזה עומדים שני דימויים המזוהים זה מכבר עם יצירתה של עידית לבבי גבאי: האחד, מעל, מוט תכלת-שמיים חלק, הסוגר כבריח את השמש המקופלת על מוט נוסף, מדמם ומצולק, מעין שארית אור שהפכה לעור. והשני, בתחתית, מזבח המגבות. "כותל החציר" וה"מזבחות" עלו מן הסתם גם בדמיונם של מבקרים שהניחו פתקים בין רווחי הציורים ובפעולה זו העניקו ל'מתבן' משמעות פולחנית.

הפרויקט הייחודי הזה מוצג בבית חנקין, המרכז המוזיאלי הרב-תחומי בכפר יהושע, בתערוכה בשם 'גדיש', באוצרות משותפת של נטע הבר ולבבי גבאי. התערוכה כוללת גם יצירות של אלי שמיר, אפרת נתן ואברהם אילת. ה'מתבן' מתפרש על הקיר שמול פתח הגלריה, כך שעם הכניסה הוא נצפה מרחוק בשלמותו כקיר, חומה או כותל, בגוונים הנעים בין חום דשן לצהבהב יבש, מעין כותל בנוי לבני אדוֹפָה לא מהודק, שהתבן רב בו על המוץ. קשה עד כמעט בלתי אפשרי לקרוא את

היצירה במנותק מהתערוכה ומהגלריה שבה היא מוצגת, המייצרות הקשר רליגיוזי ל"דת העבודה", לאתוס החקלאי ולזה השיתופי-ציוני. אך בה בעת אין זו מחווה נוסטלגית, אלא דומה שכאן נערך להם טקס אשכבה הנע בין האירוני, הביקורתי לבין האֶבְל המפוקח. למרות הקושי הזה, ראוי להתייחס ל'**מתבן 1**' בזיקה לכלל יצירתה של עידית לבבי גבאי ולשאלות שהיא מעלה לאורך השנים ביחס לציור כמעשה-דימוי, לזהות המורכבת שלה כאמנית-מורה, וליחסים בין היחיד לכלל האתוס השיתופי מזה, וביומיום הקולקטיבי מזה. כל אלה באים לדי ביטוי במהלך שהוליד את הפרויקט, בפרקטיקות שנקטו על ידי האמנית ועל ידי המשתתפים ובשיח שעורר, הן במעגל היוצרים והן במעגל הצופים.

עידית לבבי גבאי, ילידת קיבוץ מרחביה, חיה ויוצרת בקריית טבעון, מורה לדורות רבים של אמנים-מורים ואמניות-מורות במכללת אורנים ופעילה במיזמים תרבותיים-קהילתיים ביישוב מגוריה, בעמק ובצפון. כך נוצרו סביבה מעגלי שיח ופעולה רחבים ולא היררכיים של יוצרים ויוצרות, חלקם בראשית הדרך וחלקם כבר מוכרים/ות ומוערכים/ות. זהו מערך ריזומאטי ומתפשט, הבונה תרבות כמעשה בעל קריטיות קיומית. זו גם פרקטיקה רב-מרחבית, העמלה על בירור הזיקות בין מרכז ושוליים בחיים ובאמנות, ובייחוד בין היחיד(ה) לכלל, בתוך המתח שבין המרכז למרחבים הכפופים לו. הפילוסוף הצרפתי ז'אק רנסייר מציין בספרו **חלוקת החושי** ש"חלוקה זו מקבעת בו זמנית דבר-מה משותף וחלקים יוצאים מן הכלל... הקצאת מרחבים, צורות פעולה, מאפייני השתתפות [שיקבעו מין] לוקח חלק ועל בסיס מה...."¹ ניתן לומר שמרחב הפעולה ואופני פעולה הייחודיים לעידית לבבי גבאי מייצגים פרסונה אמנותית שזקוקה לשיתוף בין המרחבים על מנת לחולל ביו-ספירה תרבותית הוליסטית, הרחק מהמרכז הקאנוני.

במובן זה מבקש ה'**מתבן**' לממש את המהלך המתמשך של בניית תרבות באורח ריזומאטי, כשורשי צמח מתפשט: הבדים ובתוכם דימויי הגבעולים, חסרי המרכז, נערמים ברגיסטרים בתוך כל בד ועל הקיר כמכלול. בדומה לקציר הדגנים הם עוברים שלבים שונים של איסוף, דחיסה ואחסון למען משימה עתידית, שבחלקאות תשתלב במחזוריות הטבע המתורבת, וביצירה – במחזור הציוורים השלם. עם זאת, המתח בין מרכז לשוליים, בין הרכיבים הבודדים לאלומה, קיים ונוכח. לבבי גבאי לא נותרת מאחורי היצירה אלא ממקמת את עצמה במרכז ונושאת את האטריבוטים שלה בצורה גלויה כמעין חתימה-החתמה ולקייחת אחריות על היצירה השלימה. נראה שמתפקידם של אותם דימויים חריגים להצביע גם על המתח בין הקודש לחול, בין התבן למוץ. במקביל מבקשת לבבי גבאי מכל אחד ואחת שיבחנו כיצד והיכן ימקמו את ה"מטמון האישי" שלהם בתוך חבילת הקש הפרטית-קולקטיבית. כל אחת ואחד מתמודד/ת בנפרד עם שאלות מרכז ושוליים, אישי וכללי: ציות להוראות או "ביטוי אישי"? ציות לסמכות של האמנית-מורה? ציות לכללי המדיום? האם יש היתכנות להשתתפות מורדת בשיח כזה, הן השיתופי והן האמנותי, ללא קבלת תנאי החוזה? האם יש אפשרות של למידה ללא ערעור ביקורתי על תנאי ייצור הידע? ההסכמה של המשתתפים/ות בציור-מעשה זה העניק חופש פעולה תָּחוּם, שהעצים שאלות על המדיום, ובמקום לפתור אותן על ידי "הוראות" העלה אותן בחריפות על פני שטח הציור. האם היה זה עוד תרגיל מתוך המרחב של האמנית-מורה, או מעשה של הרחבת חקר, אופנים ותכנים, מתוך הסטודיו והמרחב האישי של האמנית? יצירת מרחב שאינו נפרד אלא זורם, ניזיל ולא ממושמע לחלוקת החושי?

¹ ראו: ז'אק רנסייר **חלוקת החושי: האסתטי והפוליטי** (תרגום שי רז'נסקי), רסלינג, תל אביב 2008, עמ' 50.

נועה לוינ חריף - מתבן 1

דורון וולף - מתבן 1

אלי שמיר - מתבן 1

רינה בובראוגלו - מתבן 1

דומה שהעבודה הנוכחית מציינת שלב חדש ונוסף ביצירתה של לבבי גבאי. בעבודותיה המוקדמות היה העולם החקלאי מאוכלס בחלקי מכוונות וכלים, ממטרות ופסי מתכת, קפיצי מיטה ועוד חפצים 'נתונים', והיה מוטציה אלימה ועליזה של מה שנחלם כאוטופיה. עבודות אלה היו, באורח אינטואיטיבי, מעין 'מחזור גירוש', גרסה מקומית וחילונית למחזורים דתיים בנושא הגירוש מגן העדן. מיצבי קיר אז, כמו זה הנוכחי, נבנו במבניות הרלדית והשרו אווירה של איקוונות דתיות כגון ביצירתה 'ממטרה ושמש' (1984); או מזבחות ועליהם מנחות (offerings), דוגמת עבודתה המשעשעת והכואבת כאחת 'תנור בחורף – מאוורר בקיץ' (1987). אחר כך החל להתפתח הפרויקט 'מאה מגבות מטבח', שהד ממנו ישנו גם בקיר 'מתבן 1'. אותו פרויקט נולד בנדר שהיה פשוט באמירתו ולא ברור בכוונותיו: לצייר מאה מגבות מטבח. המשכו של הפרויקט במיצבים שונים בהם מגבות התלויות על קולב ובציורים שבהם הופיעו הדימויים, ספק מגבות ספק טליתות. ייתכן שבפעולה אמנותית מעין זו, המתחילה מנדר, ממילה המגייסת את הרצון האישי, ואחר כך פונה לאחרים ואוספת מגבות לא לה, שואלת לבבי גבאי פעם נוספת על אודות הגוף והאינטימיות בתוך החוויה השיתופית. תהליכי טרנספורמציה התחדשו בממד הדימוי ביצירתה, המגבות התפרקו לחבלים, המשבצות למרצפות, הקולב לפניס, חבילות קש לזרים, גרעיני החיטה והזרעים הפכו לכפתורים, והקו המרוסק לצלקת ולחתימה. וכל אלה היו לאטריבוטים שאיתם היא מגיעה ליצירה החדשה, 'מתבן 1', שאינה איסוף של חפצי זיכרון ולא עיבוד אישי של דימויים אוטו-אתנוגרפיים, אלא ניסוי חברתי אמנותי מורכב, החוקר מרחבים נזילים בין אמנות, קהילה ותרבות, ביחוד ביחס למדיום הציור ולפרקטיקה השיתופית.

הטרנספורמציה שהחציר והקש עוברים מתוצר חקלאי מני רבים לרכיב תרבותי, משם לתפאורה של טקסים של "דת העבודה" ולאחר מכן לקישוט באירועים באולמות שמחה, מוצא הד אירוני בהפיכתו לתצלום, למזכרת, למשחק "הטמנה" של מחט (אישית) בערימת שחת (קולקטיבית). בדומה לאיקוונות תרבותיות שג'יספר ג'ונס בחר כדי לדבר דרכם על ציור בלי להידרש להמצאת הדימוי ה"מטפיזי", נראה שהיצירה 'מתבן 1' מצליחה להתגבר על המשקל האידיאי המועמס עליה ולנסח שאלה רלוונטיות, ציורית, על האופציה השיתופית העכשווית בציור-מעשה.

* רשימת המשתתפים בפרוייקט בעמוד הבא

עידית לבבי גבאי

פרוייקט אמנות שיתופי

מתבן 1

משתתפים

מור חזן	אורטל זך טמוזרטי
מור רימר	אורית שלום מזרחי
מיכל בלייר	אורן בן שלמה
מיכל ויטלס	אורנה אורן יזרעאלי
מיכל שכנאי ואוריין יעקבי	אליושה ואיריס ברנע
מרגרטה ברגמן	איתמר פרנס
מריה סאלח מחאמיד	אלה צמבליסטה ננצל
נועה גור אריה תנעזר	אלה שמיר
נועה לוין חריף	אלי שמיר
נורית גור לביא (קרני)	אמיל ספארקל
נורית רימון	אתי עמרם
נינה צורן	בהירה רוזנבאום
נחל שלום סולמי	בנצת אמארה
נעה רז מלמד	גיל צורי
נעמה אורי	גפן שטרן
נצה יפה	דורון וולף
סופי אביגדור	דורית רינגרט
סיגל בן - דוד	דלית פרוטר
סימה לוין	דרור אוסלנדר
ענבל טימור	הדר גד
ענבל רז	הדר סייפן
ענת אלון	חגית שילוח חיים
פולינה בלוקון	חווה לו - יון
ראל ברזילי	חן מזרחי
רונית ציוני	טלי וייס
רגב אלהרר	טל שרמן
רות שצמן	טל עוז
רותי איל אילן	יהודית קישוני
רחל נמש	יובל פייגלין
רינה בובראוגלו	יעל ניר פלנגן
רעי רביב	יעל קישון
שלומי ללוש	יפה קורנט
שלומית אתגר	לירון אוחיון
תלמה נבו	מאיה פרת
תרזה סלע	מאשה דוב

ג'דיש

בית חנקין בכפר יהושע
הגלריה לאמנות